

Bevezető jegyzet

A magyar svéd a Népszava szerkesztőségében nevelkedett Csáki Judit baloldali újságíró „Egy percre eső auschwitzozás” – Kertész Imre Nobel-díjának hazai recepciója az antiszemita közbeszéd tükrében című cikkének egy fejezete, amely a Nobelesdiről szól. Írása, melynek többi része a szóban forgó kitüntetéssel kapcsolatos magyarországi „antiszemita” megnyilatkozásokat taglalja, a Budapesten 2004-ben kiadott AZ ANTISZEMITA KÖZBESZÉD MAGYARORSZÁGON 2002-2003-BAN című kétnyelvű (magyar és angol) műben jelent meg (23-28. o.). Ezt időközönként a B'nai B'rith budapesti szervezete adja ki, amely magyarul szerényen az Első Budapesti „Közösség” nevet adta magának (kiemelés tőlem – T. K. A.). A következő sorban viszont az angol megfelelőjét találjuk: *Published by B'nai B'rith Budapest Lodge*. A „lodge” szó „közösség” jelentését Országh László Angol-magyar nagyszótára még véletlenül sem ismeri; ez a szó jelen esetben szabadkőműves-páholyt jelent.

A magyarországi „antiszemita közbeszédéről” szóló könyveket tehát a B'nai B'rith, a New York-i központú, 1843 óta működő zsidó szabadkőműves szervezet **budapesti páholya** adja ki.

A magyar svéd valamennyi lábjegyzete Csáki Judittól származik.

Csáki írása önmagáért beszél, a magam részéről semmi kommentárra nem tartom érdemesnek.

Tóth Károly Antal

Csáki Judit

A magyar svéd

Tóth Károly Antal kicsit sem svéd, viszont nagyon is magyar. Igaz, hogy Svédországban él – amit neki szerencsére senki nem hány a szemére, noha a Magyarországon élő, Németországban ösztöndíjas idejét töltő Kertésznek nagy bűnéül róják ezt föl, ékes bizonyítékául annak, hogy relativizálni nem csak a holokausztot lehet.

Tóth Károly Antal Romániában bátor ellenzéki volt, akinek része volt az erdélyi szamizdat, az *Ellenpontok* előállításában.

Első – most elemzendő – írásának a Nobelesdi (sic!) címet adta, és először a világhálón jelent meg, majd pedig a *Havi Magyar Fórum* közölte¹. Erre – pontosabban még az Interneten megjelent változatra – reagált egykori harcostársa, Szőcs Géza², majd neki válaszolt Tóth Károly Antal, (aki válaszelevelét szintén a *Népszavában* próbálta megjelentetni, de miután a lap elhárította a közlést, először a *Magyar Nemzet* kiadásában jelent meg)³. Végül az eredeti cikk nyomában támadt svédországi magyar vihart ugyancsak ő foglalta össze⁴.

Tóth első cikkét egy megrendítő történettel kezdi egy bizonyos Stern doktorról és családjáról, akik meghaltak a lágerben, de „ma is (...) számon tartott személyes elhunytjaim közé tartoznak.”. Írásának logikáját követve tehát neki megvan a maga szeretett és gyászolt zsidaja, ezért „nem értem, mit vár tőlem a frissen Nobel-díjas Kertész Imre író, akinek egy ez

¹ Tóth Károly Antal: Nobelesdi. In: *Havi Magyar Fórum*, 2003.03.

² Szőcs Géza: Nobelesdi. *Népszava*, 2003. 02. 13. 7. o.

³ Tóth Károly Antal: Válasz Szőcs Gézának. *Havi Magyar Fórum*, 2003. 05.

⁴ Tóth Károly Antal: Közleményesdi. Svédországi reakciók Kertész-látleletemre. In: *Havi Magyar Fórum*, 2003. 07.

évi októberi nyilatkozata szerint »Magyarország nem nézett szembe (...) a holokauszt kérdésével«...»⁵ Hogyne nézett volna szembe, állítja Tóth. Ezen a ponton – saját szavaim helyett – a Tóth írására adott Szőcs Géza-válaszból idézek: „Nem érted – írod – mit vár tőled Kertész Imre, amikor olyanokat nyilatkozik, hogy Magyarország még nem nézett szembe a holokauszt kérdésével, elutasítva az ezzel kapcsolatos reflexiót.

Azt állítod, hogy nincs olyan ismerősöd, aki ne ismerné, és ne érezné át a holokauszt tragikumát.

Hm.

No és ha Kertész nem csak a te ismerőseidre gondolt? Hátha ő olyanokról is tud, akik másként vannak ezzel? (Vagy nem ismerik, vagy nem érzik át.) De a kérdés, azt hiszem, nem ez. Hanem hogy végbement-e a nemzet részéről az a lelkiismeret-vizsgálat, amelynek katartikus, feloldozó megváltó határaképp kijelenthetjük, hogy »mindenki« - az egész nemzet - »ismeri és átéli« a holokauszt tragikumát.

Szerinted megtörtént (vagy meg sem kellett történnie) ennek a lelkiismeret-vizsgálatnak.

Kertész szerint nem történt meg, holott meg kellett volna. Azt hiszem, nem tévedünk nagyot, ha azt gondoljuk: talán ezt várja tőled. Meg másoktól is.»⁶

Erre válaszol Tóth Károly Antal: „Szerinted nem elég, ha az emberek ismerik és átérzik a holokauszt tragikumát. Azt vallod, hogy a kérdés ez: »végbement-e a nemzet részéről az a lelkiismeret-vizsgálat, amelynek katartikus, feloldó hatásaként kijelenthetjük, hogy »mindenki« - az egész nemzet - »ismeri és átéli ezt a tragikumot«. Tulajdonképpen átvetted Kertésznek Magyarországgal szembeni elvárásait. Ami lényegében azt jelenti, hogy kollektíven kell megvizsgálnunk lelkiismeretünket, és amikor beláttuk, milyen súlyosan közösségi bűneink, az együttes bűnbánat katartikus élménye felszabadító hatással lesz mindenkire. Ez nem lehet egy egyszeri művelet, mert az egyszer elkövetett bűn az egész nemzetre kiterjedve értelemszerűen nemzedékről nemzedékre öröklődik, tehát minden generációnak végig kell csinálnia a holokausztól való megtisztulás szertartását.

Mondd, Géza te megalapozottnak és emberinek tartod a permanens kollektív bűnösség és bűn tudat követelményét nemzetünkkel szemben – bármilyen alapon is? Hiszen a mai emberek legnagyobb része akkor nem is élt még, a nemzet kortárs tagjainak is csak elenyésző kisebbsége viselt valóban felelősséget azért, ami történt. Neked nem elég az események ismeretén való felháborodás és együttérzés, hanem agy soha véget nem érő büntudattal szeretnéd népünket megalázni? Jót akarsz, ugye: hogy a bűnbánat minden megismérlésénél átélhesse a megtisztulást. És még engem nevezel elmebajosnak.»⁷

Tóth – nem csak ebben a kérdésben – jókorát csúsztat Szőcs Géza állításán: a lelkiismeret-vizsgálatból, a szembenézésből „permanens kollektív bűnösség és (soha véget nem érő) büntudat” lesz. Ez azért érdemel említést, mert a Kertész-nyilatkozatokra (mármint azokra, amelyek ezzel a kérdéssel foglalkoznak) adott válaszok túlnyomó része ilyen: elutasítván az örökké bűnös és büntudatos nemzet vízióját (noha ezt az elvárást sem Kertész, sem más nem támasztja senkivel szemben) elutasítják a szembenézés, a feldolgozás szükségességét is. Az elutasításnak a megjelent írásokban széles a skálája: aki azt gondolja, hogy nincs is mivel szembenézni (holokauszttagadás), az rendszerint azt írja, hogy amennyit ez a dolog ért, annyira már szembe vagyunk nézve, nem is beszélve arról, hogy sokkal inkább a bolsevik diktatúra pusztításaival kéne szembenézni (holokausztrelativizmus), sokan pedig úgy gondolják, hogy ha ők maguk tragikusnak és szomorúnk tartják a történeteket (akár őszinte és belső meggyőződésből, akár a társadalmi elvárás [?] miatt, azzal a szembenézés, a felelősség és minden egyéb ösztársadalmi szinten le van tudva. Ez utóbbi – ne tévedjünk – szerintem

⁵ Tóth Károly Antal: Nobelesdi. *Havi Magyar Fórum*. 2003. 03.

⁶ Szőcs Géza: Nobelesdi. In: *Népszava*. 2003. 02. 13. 7. o.

⁷ Tóth Károly Antal: Válasz Szőcs Gézának. In: *Havi magyar Fórum*. 2003. 05.

nem antiszemitizmus (noha aki vallja, lehet antiszemita is, mint Tóth), inkább a társadalmi tudatosság szintjének retardált voltát mutatja.

Tóth a legelső írásában szándéka szerint irodalmi-kritikai elemzését adja Kertész műveinek és lélektani analízisét a szerző lelkivilágának. Az irodalomkritikai rész – alább idézek belőle – látványosan mutat egy szintén tipikus jelenséget: azt az igyekezetet, hogy a művek, elsősorban a *Sorstalanság* című regény irodalmi értékét s általa a Nobel-díj jogosultságát vitassák az elemzők. Akik – mert többen vannak – úgy tesznek, mintha kritikai tevékenységüket nem érintené az ezúttal háttérbe szorított, de mégiscsak az egész aktust motiváló antiszemitizmus – akár tudatos ez az elleplezés, illetve antiszemitizmus, akár nem. Az viszont egyiküknél sem tudatos, hogy a művel szemben támasztott elvárásaik, elsősorban kifogásaik rendre az elmúlt évtizedek szocialista-realista kritikai kánonját vonultatják föl, nyilván azért, mert afféle botcsinálta kritikusok lévén ezt az egy – a zsigerekig beléjük ivódott – érvrendszert ismerik.

Lássuk Tóth példáját. Kertész Imrének a *Sorstalanságra* vonatkozó és máshol – például a *Gályanaplóban* hangoztatott írói szempontjait idézve szembesíti a regényt ezekkel a szempontokkal. „A fent említett szerkesztési elvek értelmében azt váránk, hogy a megfogalmazás és az elhagyások módozata révén *jobban érzékelhető lesz az a szörnyűség*⁸, amit deportálásnak és koncentrációs tábornak nevezünk, és például az őrszemélyzetet alkotó német katonákat is a *szerepüknek megfelelő légkör* jellemez majd. Ezzel szemben ilyeneket olvashatunk: a deportáltakat szállító vonaton a »csendőrök is ott voltak, puskásan, mogorván, állig gombolkozottan – valahogy, mint akik kívánatos árucikkre felügyelnek, de hozzá nemigen nyúlhatnak, s gondoltam, bizonyára egy önáluk is magasabb hatóság: a németek miatt«. A főhős, Köves György, miután a németek megóvják a magyar csendőröktől, Auschwitzba érkezik, és az ott látott SS-ekről így vall: »Kijelenthetem, cseppet sem találtam őket veszedelmeseknek: kényelmesen föl s alá jártak, cirkáltak az oszlopok egész hosszában, kérdésekre válaszoltak, bólogattak, némelyünket szívélyesen háton vagy vállon is veregettek.« Az érkezteteket munkára, illetve gázkamrára válogató orvoshoz is mindjárt bizalmat érzett, mivel annak igen jó megjelenése és jóságos tekintetű szeme volt. *A tartalom és a stílus ferde viszonyáról*, valamint a *főhős* finoman szólva *különös erkölcsi lényéről* tanúskodik a következő mondata: »Közben – hallom – végig igen szívélyesek hozzájuk, gondoskodás, szeretet veszi őket körül, a gyermekek labdáznak meg énekelnek, s az a hely, ahol megfullasztják őket, igen szép, gyepliget meg ágyások között fekszik: ezért is keltette mindez bizonyos tréfák, valahogy affajta diákcsíny érzését bennem.« Erre nemigen tudunk mást mondani, mint hogy *ez nem egy normális érzésű ember megfogalmazása*.

1945 tavaszán Buchenwald felszabadul, s a fűszereplő hazamegy Budapestre. *Nem jut eszébe megköszönni Istennek a szabadulást*, a betegséget sem, ami miatt hónapokig nem kellett dolgoznia, a kórházban fekszik, ahol olyan emberekre (rabokra) talál, akik segítségére vannak a szinte csodaszámba menő életben maradásban, inkább gyűlöletet érez mindenki iránt, és *igazságtalanul vádaskodik* azokkal a zsidó ismerőseivel, akiket nem hurcoltak lágerbe. Végigolvasva minden könyvét, még ha tagadná is az egyezéseket, biztosak lehetünk abban, hogy Kertész Imre önarcképe ez.

Tulajdonképpen *minden írását a szeretetlenség hatja át*, mintha a szeretet érzése ismeretlen lenne számára. Szemében az emberek olyanok, mint a tárgyak, legtöbbször terhesek számára, legjobb esetben valamilyen szempontból hasznosaknak tartja őket. Egész életművében egyetlen szereplő van, akit némi melegséggel ábrázol: az első felesége (*Az angol lobogó*), akiről egy interjúban kiderül, hogy képzeletbeli személy.”

A regény botcsinálta kritikusai – és ebben sem Tóth az egyedüli – összekeverik a fikciót a valósággal, Kertész nyilatkozatait a regényeivel, pontosabban: non-fictionként hajlandók

⁸ Ez és az összes kiemelés tőlem. Cs. J.

olvasni a *Sorstalanságot*. Nem értik Kertész poétikájának az alapjait sem; azt, hogy a szerző a mindenen túli elfogadhatatlanságot, fölfoghatatlan szörnyűséget a narráció elfogadó, beleszókó, megszokó, megszerető(!) hangvétellő abszurdításával mutatja meg és föl, amit ha a naiv olvasó szerint, referenciálisan ért, mindent összekever, és nem ért semmit. Ettől keveredik össze Köves Gyuri alakja (amúgy a felnőtt, mai) Kertészével. Tóth ezután idézi (a *Kudarc* című könyvből) a *Sorstalanság* hajdani, első lektorainak elutasító véleményét, amivel természetesen egyetért – és még ez sem ébreszt gyanút benne ítéletének ideológiai és esztétikai megalapozottságát és kritériumrendszerét illetően. Kifogásolja a könyv címét is – ez már írásának abszurd tartományába tartozik: „egyébként a könyv címe félremagyarázáson alapul, és valószínűleg csak a meghökkentés vágya hozta létre. Néhány nyelv értelmező szótárában megnéztem a sors szó jelentését. Egyöntetűen kétféle értelmet tulajdonítanak neki: vagy valaki életének szükségszerű, tehát gyakorlatilag nem befolyásolható, legtöbbször kedvezőtlen alakulása, vagy pedig az a hatalom, amely életünket irányítja. Következésképp teljesen téves Kertész felfogása, amely szerint a sors döntési »szabadságunkból következő szükségszerűség«, a sorstalanság pedig az, amikor »a ránk kirótt determinációkat éljük végig valóságként« (*Gályanapló*). Ha a sors szóhoz ragaszkodik, akkor a balsors címet vagy ennek valamely változatát kellett volna könyvének adnia.”

Tóth panaszkodik arra is, hogy „néha eléggé fárasztó olvasni Kertész írásait”, ami nyilván egy létező, lehetséges, ezért akceptálandó reakciója egy normális olvasónak. Tóth felrója Kertésznek azt is, hogy „a mélyebb vizsgálódás hiányzik nála, és nem von le semmilyen következtetést”, valamint sok az álbölcsesség, közhely, cikkei, nyilatkozatai „magyarellenese”.

Igazán sikamlós talajra téved a szerző akkor, amikor pszichologizál, Még tán maga is azt hiszi, hogy a megértés igényével ír le olyasmiket, mint hogy „emberi kapcsolatainak zavara korán jelentkezett”, vagy hogy „a személyiség elsivárosodása, az érzelmi élet leépülése”, „szadisztikus fantáziaképek”. Valójában Tóth itt már azt készíti elő, amikor – minden leleplezés, kódolás és körülírás nélkül – „gyűlöletről”, „tudatos gonoszságról”, „mocsos rágalmaszról” beszélhet végre Kertész kapcsán (ti. azzal kapcsolatban, hogy Kertész állítólag a magyarok tudatos részvételéről beszél a náci zsidóirtásban). A gátak áttörvén, itt már egymásra tolnak a dolgok: egy megfelelő könyv beidézésével a holokauszt áldozatainak csekély száma a Gulág áldozataihoz képest, Horthy széles körű zsidómentő akciói, a militáns zsidók azon törekvése, hogy megakadályozzák más zsidók asszimilációját (e célból antiszemitizmusra uszítanak, s Tóth szerint ez „a cél méltánylandó”, tehát a zsidók csak ne asszimilálódjanak, és semmiképp ne döntsék el, zsidók vagy magyarok (netán mindkettő) akarnak lenni, mert ezt – Tóth szerint, gondolom – majd az erre hivatottabbak, az olyan magyarok, mint Tóth, eldöntik. És jó esetben – ha rendes zsidókról van szó – még kedvelni is fogják őket...

Ezután végre jön a lényeg: „Kertész Imre nem magyar író.” „Vajon miért hazudozik tulajdonképpen magáról is, rólunk is Kertész Imre? Azért, hogy *Auschwitz lángjainál a pecsenyéit süttögethesse*⁹s végül a legínyencebb falatot is: a nobelpecsenyét? De hiszen ezzel meggyalázza azoknak a millióknak az emlékét, akik pedig megérdemlik, hogy tisztességes írók és más művészek emlékművet állítsanak nekik.” A Szócs Géza cikkére írott viszontválaszban¹⁰ még szerepel, hogy „érdemtelen Nobel-díj” meg hogy „legalább kéttucatnyi ma élő, Kertésznél tehetségesebb író-költő van Magyarországon”.

És ugyancsak Tóth jóvoltából ki van adva a parancs az összes érdemes magyar írónak: „Nevetséges döntésével a Svéd Tudományos Akadémia kiérdemelte, hogy amennyiben a legközelebbi száz esztendőben a díjat egyszer egy igazi magyar író (a főhangsúly nem a magyaron, hanem az igazin van!) kapná meg, a kitüntetett megvetően visszautasítsa azt.”

⁹ Ez is az én kiemelésem. Cs. J.

¹⁰ Tóth Károly Antal: Válasz Szócs Gézának. In: *Havi Magyar Fórum*, 2003. 05.

Az ügy, mármint Tóth cikke további hullámokat vert, s ezek általában nem, de a jelen írás szempontjából lényegtelenek. A Stockholmi Magyar Ökumenikus Önképzőkör – melynek tagjai többségükben fölháborodtak Tóth cikkén – megszabadult ettől az embertől.¹¹

¹¹ Lásd erről bővebben: Tóth Károly Antal: Közleményesdi. Svédországi reakciók Kertész-látteletemre. In: *Havi Magyar Fórum*, 2003. 07.